

M A G I S T E R

Historiæ

VÁLOGATOTT
TANULMÁNYOK
A 2012-BEN ÉS 2013-BAN
MEGRENDZETT
KÖZÉPKORRAL FOGLALKOZÓ,
MESTERSZAKOS
HALLGATÓI
KONFERENCIÁK
ELŐADÁSAIBÓL

MAGISTER

historiae

Válogatott tanulmányok a 2012-ben és 2013-ban
megrendezett középkorral foglalkozó, mesterszakos hallgatói
konferenciák előadásaiból

MAGISTER *h*istoriae

VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK A 2012-BEN ÉS
2013-BAN MEGRENDEZETT KÖZÉPKORRAL
FOGLALKOZÓ, MESTERSZAKOS HALLGATÓI
KONFERENCIÁK ELŐADÁSAIBÓL

Szerkesztette
Belucz Mónika, Gál Judit, Kádas István, Tarján Eszter

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Budapest
2014
ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Tanulmányok – Konferenciák
7. kötet

Sorozatszerkesztő
Erdődy Gábor

Lektorálták
Bertényi Iván
Draskóczy István
Körmendi Tamás
Nagy Balázs
Sághy Marianne
Thoroczkay Gábor

A kiadványt tervezte
Kiss Béla

A kötet megjelenését az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi
Karának Hallgatói Önkormányzata támogatta.

A tanulmányok szerzői © Belucz Mónika, Buják Gábor, Gál Judit, Haraszti Szabó
Péter, Kádas István, Mihálykó Ágnes, Pandi Gergely, Rózsa Márton, Tarján Eszter

A kötet szerkesztői © Belucz Mónika, Gál Judit, Kádas István, Tarján Eszter

ISBN 978-963-284-527-2
ISSN 2062-2198

Nyomta és kötötte: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.
Felelős vezető: Kovács Jánosné

Tartalomjegyzék

Előszó	9
Rövidítésjegyzék	11
Belucz Mónika Szent Patrik térítőútjának anyagi háttere. Ajándékozás az 5. századi Írorszáiban	13
Buják Gábor A pozsonyi káptalan korai története a szlovák historiográfiában	31
Gál Judit „Qui erat graciosus apud eum” A spliti érsekek szerepe az Árpádok királyságában (1113–1248)	53
Haraszi Szabó Péter Harmincadbérlok, harmincadispánok, ispánok. A harmincadvám szedése Magyarországon a 14. század első feléig	72
Kádas István Északkelet-Magyarország szolgabírói a Zsigmond-korban (Archontológia)	101
Mihálykó Ágnes Keresztény elemek a késő antik egyiptomi mágikus szövegekben	128
Pandi Gergely Békétárgyalásból háború? Gondolatok az 1116. évi olšavai ütközethez	141

Rózsa Márton	
Esettanulmány a Komnénos-kori kormányzat informális kapcsolatairól: Ióannés Melidonés, a hippodrom bírása Thessalonikében	153
Tarján Eszter	
A Camden- és a Walford tekercs uralkodói címereinek néhány problémája.....	171
Köszönetnyilvánítás	191
A szerzőkről.....	192

Table of Contents

Foreword.....	9
List of Abbreviations	11
Mónika Belucz The Financial Background of Saint Patrick's Mission. Gift-giving in the 5th-Century Ireland	13
Gábor Buják The Early History of Pozsony Communal Chapter in the Slovak Historiography	31
Judit Gál „Qui erat graciosus apud eum” The Role of the Archbishops of Split in the Kingdom of Hungary (1113–1248)	53
Péter Haraszti Szabó Leaseholders, Counts of the Tricesima, and Counts. The Collection of the Tricesima up to the First Half of the 14th Century in Hungary	72
István Kádas The Noble Judges of Northeast Hungary during the Reign of King Sigismund (Archontology)	101
Ágnes Mihálykó Christian Elements in Late Antique Egyptian Magical Texts	128

Gergely Pandi	
From Peace Negotiations to War?	
About the Battle of Olšava in 1116.....	141
 Márton Rózsa	
A Case Study for the Informal Networks of the Komnenian Government:	
John Melidones, Judge of the Hippodrome in Thessalonike	153
 Eszter Tarján	
The Royal Blazons of Walford's and Camden Rolls of Arms.....	171
 Acknowledgements	191
 Notes on Contributors.....	194

Rövidítésjegyzék

- ÁMTF Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp., 1963–1998
- AOKL Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. (Főszerk. Kristó Gyula – Almási Tibor). I–XXXVIII. Bp.–Szeged, 1990–2013.
- Csánki Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V. Bp., 1890–1913. [Reprint Bp., 1985].
- DF Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest), U szekció, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DHA Georgius Györffy: Diplomata Hungariae antiquissima accedunt epistolae et actae ad historiam Hungariae pertinentiam (ab anno 1000 usque ad annum 1196). I. Bp., 1992.
- DRH Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301–1490. (Ed. Franciscus Dóry – Georgius Bónis – Vera Bácskai – Geisa Érszegi – Susanna Teke). I–II. Bp., 1976–1989.
- DL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest), Q szekció, Diplomatikai Levéltár
- Historia Salonitana Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum Pontificum. Archdeacon Thomas of Split: History of the Bishops of Salona and Split. (Szerk. Damir Karbić – Mirjana Matijević-Sokol – James Ross Sweeney). Bp. 2006. (Central European Medieval Texts 4).
- KMTL Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). (Főszerk. Kristó Gyula). Bp., 1994.

- CD *Georgius Fejér: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I – XI., Budaë, 1829–1844.*
- CDC *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. (Szerk. Tadeus Smičiklas). I–XVII. Zagrab, 1904–1984.*
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum reque stirpis Arpadianae gestarum. (Szerk. Emericus Szentpétery). I–II. Bp., 1937–1938. [Reprint Bp., 1999.]*
- Wenzel *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. (Szerk. Wenzel Gusztáv). I–XII. Bp., 1860–1874.*
- ZsO *Zsigmondkori Oklevéltár. (Szerk. Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor – Lakatos Bálint). I–XII. Bp., 1951–2013.*

HARASZTI SZABÓ PÉTER

Harmincadbérlek, harmincadispánok, ispánok

A HARMINCADVÁM SZEDÉSE MAGYARORSZÁGON A 14. SZÁZAD ELSŐ FELÉIG

A HARMINCADVÁM MÁR az Árpád-korban olyan királynéi jövedelem volt, amely a külföldről behozott árukra kivetett értékvám, ám nem határvám volt, ahogy arra Weisz Boglárka kutatásai rávilágítottak.¹ Jelen tanulmány elsősorban kérdéseket és új szempontokat kíván felvetni a harmincad szedését végző intézményre, s az erre vonatkozó csekély számú információt tekinti át. A vám szedését felügyelő és azért felelős intézmény vezetője, a harmincadispán csupán az 1360-as években tűnik fel ezzel a megnevezéssel a forrásokban,² így nélkülözhetetlen az Árpád–kori és a 14. század eleji előzmények áttekintése is.

Ezzel a vámtípussal a kutatás immár több, mint egy évszázada foglalkozik, s ez idő alatt több elképzelés is született arról, hogy kik és milyen szervezetben szedték ezt, a harmincadispánok megjelenése előtt. 1908-ban Eckhart Ferenc a királyi adózással foglalkozó munkájában a harmincadok kapcsán bérleti rendszert mutatott ki.³ Akadémiai székfoglalójában Domanovszky Sándor két lehetőséget vetett fel. Egyrészt azt, hogy a vámszedő és a harmincados egy és ugyanazon személy is lehetett.⁴ Más-

¹ Weisz Boglárka: Az Árpád-kori harmincadvám. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. (Szerk. Juan Caballo – C. Tóth Norbert). 2011. 275.

² Draskóczy István: „Harmincadvám.” KMTL 255.

³ Eckhart Ferenc: A királyi adózás története Magyarországon 1323-ig. Arad, 1908. 105.

⁴ Domanovszky Sándor: A harmincadvám eredete: székfoglaló értekezés. Bp., 1916. 47.

részt, hogy II. András (1205–1235) a johannita és templomos lovagokon keresztül szedhette be ezeket a királynéi jövedelmeket, melyekkel egyébként maga az uralkodó is szabadon rendelkezhetett.⁵ Domanovszky arra alapozta ezt az elképzelést, hogy II. András a leánya, Jolánta hozományának részeként lekötött harmincadok (1500 márka értékben) törlesztésére kötelezettséget vállalt, s beszédését a johannitákra és a templomosokra bízta.⁶ Első felvetésére a későbbiekben részletesebben kitérek. Az említett lovagrendek közreműködésével kapcsolatban pedig meg kell jegyezni, hogy az oklevél Jolánta jövendőbeli férjének, Jakab aragón királynak ad jogot arra, hogy Bertalan pécsi püspökre, valamint a johannita és a templomos mesterekre bízassa a hozomány e részének beszédését.⁷ A király döntését az indokolhatta, hogy Bertalan püspök volt, aki a házasságot tető alá hozta,⁸ valamint egy egyházi személy és a nyugaton is elismert lovagrendek vezetői elfogadhatóbbak lehettek az aragón királynak, mint a hazai vámszedők. Továbbá ki kell emelnünk II. András nagymértékű bizalmát a johanniták iránt, mely már az 1210-es évek óta kiolvasható a forrásokból.⁹ A johannita és templomos rendházak ekkori elhelyezkedése¹⁰ azonban nem fedi le a 13. század

⁵ Zsoldos Attila: *Az Árpádok és asszonyaik: a királynéi intézmény az Árpádok korában*. Bp., 2005. 84.

⁶ Domanovszky S.: *A harminczadvám i. m.* 47.

⁷ „*Preterea damus et concedimus prefato J. illustri regi Aragonum liberam facultatem committendi provisionem, procuracionem, ac, obligationem dicte tricesime venerabili patri predicto B. episcopo Quinqueecclesiensi ac magistris domorum hospitalis et templi de Hungaria, ita dumtaxat, quod quicquid per ipsum regem vel per eius procuratores super hoc ordinatum fuerit...*” *Thallóczy Lajos: Árpádházi Jolán, Aragon királynéja: egy oklevél-melléklettel. Századok*, 31 (1897) 584.

⁸ *Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt I–II.* Bp., 1899. II. 128.

⁹ II. András bizalmát a Szentföldön tett szolgálataikkal nyerhették el 1217-ben. *CD III/1.* 233–238.

¹⁰ Pl. Galgócon és Zágrábban nem volt a rendnek rendháza, ahogy a teljes északkeleti országrészben sem. A győri ház felállításának ideje is kérdéses. Tagadhatatlan ugyanakkor az esztergomi *praeceptorium*, és a 13. század második felében már a győri léte is. *Hunyadi Zsolt: Cruciferi domus hospitalis per Hungariam et Sclavoniam...* A johanniták Magyarországon a 14. század végéig. *Aetas*, 17 (2002) 60–63. A templomosoknak Esztergomban és Dubicán volt rendházuk a kérdéses állomások közül. *Stossek Balázs: A templomosok Magyarországon*. In: *Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékek.* (Szerk. Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József).

elején, vagy akár a későbbiekben valószínűsíthető harmincadállomások helyét.¹¹ Ezek alapján viszont feltételezhetjük azt is, hogy következetes királyi döntésen alapuló állandó és különálló harmincadszedő intézmény nem volt a vám megjelenése idején.

Hóman Bálint szerint, bár nincsenek erre utaló forráshelyek, már I. Károly (1310–1342) korában is fennállott a harmincadispáni tisztség, s e vámok kezelése a már meglévő bérleti rendszerben került az ő hatáskörükbe.¹²

Máriabesnyő–Gödöllő, 2006. 187–188. A két lovagrend együttműködése nagyjából lefedte a harmincadállomásokat ebben az időben, így egyszeri együttes szereplésük is afelé mutat, hogy ideiglenes megoldásról van szó II. András részéről. Továbbá, hogy különálló intézmény még nem épülhetett rá a harmincadokra.

¹¹ Az Árpád-korban kimutatható harmincadállomásokat Weisz Boglárka gyűjtötte össze. E szerint Dubica, Zágráb, Győr, Galgóc, Esztergom és Kassa volt harmincadszedő hely a 13. században. *Weisz B.: Harmincadvám i. m. 272.* Ehhez kapcsolódhatott a 14. század első felében Nagyszombat és Buda. *Weisz B.: Harmincadvám i. m. 270–271.* Draskóczy István ugyanakkor az 1355. évi sárosi vámjegyzékben szereplő bártfai harmincadot is Károlykorinak tekinti, melyet utóbb Weisz Boglárka is elfogadott. *Draskóczy István: Sáros megye vámhelyei a 14. században.* In: *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére (Szerk. Csukovits Enikő).* Bp., 1998. 58. Vö. *Weisz Boglárka: A királyketteje és az ispán harmada. Vámok és vámszedés Magyarországon a középkor első felében.* Bp., 2013. 70. Arra vonatkozóan azonban, hogy a dubicai harmincad hogyan került a Babonicsok kezébe, noha a királyok ezt a vámfajtát nem adományozták el, egyelőre nehéz válaszolni. Dubica megyét ugyanis Béla herceg 1269 előtt adta a templomosoknak, cserébe Gecske megyéért és Zeng városáért. Alsó–szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710. (Szerk. Thallóczy Lajos – Horváth Sándor). Bp., 1912. 167. A rend feloszlása után a johanniták kezébe került. A Babonicsok birtokosztályakor ugyanakkor Ágoston zágrábi püspök nevezi jogos harmincadnak a dubicait, amelyet János báznak ítél. AOKL III. 750. sz. Arra vonatkozó adatot egyelőre nem találtunk, hogy a templomosok vagy a johanniták valaha is birtokolták volna a dubicai harmincadot, így könnyen lehet, hogy hasonlóan más tartományurak „politikájához”, a Babonicsok is kihasználták a királyi hatalom gyengeségét, és rátették a kezüket a harmincadra. Kérdés azonban, hogy ebben az esetben a zágrábi püspök miért tekintette volna jogosnak a harmincadot, s hagyta meg azt a Babonicsok kezén? Elképzelhető, hogy ahogy a későbbiekben, ekkor is a bán hatáskörébe tartoztak a szlavóniai harmincadok, amelyet Babonics János, szlavón báni mivoltában kezelhetett volna 1314-ben. *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II.* Bp., 1996. I. 16. A Dubicán szedett jogos harmincad ügyében azonban további, alapos vizsgálatok szükségesek.

¹² *Hóman Bálint: A Magyar Királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában.* Bp., 1921. 240.

A későbbiekben Pach Zsigmond Pál¹³ és Weisz Boglárka foglalkozott részletesen a témával. Ők is, akár csak Eckhart Ferenc, a harmincadok bérebe adását mutatták ki a forrásokból. Az eddigi felvetések közül egyedül erre van konkrét adatunk, még hozzá az 1260-as évekből, tehát a vizsgált időszak közepéről. Ez segítségünkre lehet abból a szempontból, hogy a korszak közepéig tartó fejlődési periódust össze lehet vetni a bérletről szóló adat utáni időszak okleveles emlékeivel, így a bérlet kérdését és más lehetőségeket is meg lehet vizsgálni. A bérlet létéről egy oklevélpárból értesülünk. Az első oklevél ugyan még nem szól a harmincad bérletéről, de a másikból nyilvánvaló annak léte. IV. Béla (1235–1270) 1265. évi okleveléből értesülünk arról, hogy Henel egykori kamaraispán fiai nagy összeggel tartoztak a királyi kincstárnak a kamara irányításából kifolyólag.¹⁴ Fizetési kötelezettségüket azonban nem teljesítették az uralkodó felé, amiért vagyonukkal feleltek. A Henel fiak birtokában lévő – és tartozásuk miatt a királyra háramló – Komárom várát pedig az uralkodó az összeg fejében örökjogon eladta Walter kamaraispánnak, Komárom faluval együtt.¹⁵ Legközelebb 1268-ban hallunk az ügyről. Az erről szóló oklevélből már jobban megismerjük a részleteket is. Eszerint már 1265-ben is a harmincadbérlet körül bonyolódott az ügy.¹⁶ Megtudjuk, hogy a harmincadbérlelésből fakadó tartozásuk fejében került Komárom a királyi családhoz, onnan pedig Walterhez. Mindezek előtt azonban az oklevél egy figyelmeztetést tartalmaz valamennyi kamara,- és harmincadbérelő számára,¹⁷

¹³ Pach Zsigmond Pál azonban a harmincad bevezetését és bérbeadását ahhoz az Ampod fia Déneshez köti, aki tárnokmesterként szolgált II. Andrászt a *novae institutiones* idején. Pach Zsigmond Pál: „A harmincadvám eredete”. Bp., 1990. 38.

¹⁴ „... pro magna summa pecunie, ex administratione camere fisco Regio debite...” Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. (Ed. Fernandus Knauz – Ludovicus Dedek Crescens – Gabriel Dreska – Geysa Érszegi – Andreas Hegedűs – Tiburcius Neumann – Cornelius Szovák – Stephanus Tringli). I–IV, Strigonii–Budapestini, 1874–1999. I. 521. (A továbbiakban MES)

¹⁵ MES I. 520–521.

¹⁶ Weisz B.: A harmincadvám i. m. 277.

¹⁷ „Eorum, qui Regiam conducunt Cameram, vel pocius pro redbitus Camere Regie certam pecunie quantitatem se soluturus constituunt, obligant et promittunt, necnon conductores tricesime, seu emtores reddituum tricesime pro tempore si non attenderint, quod promiserunt, vel non exolverint, quod debuerunt, sive nobis racione Camere, sive domine Regine, karissime consorti nostre, racione tricesime, bona omnia, mobilia et immobilia et se movencia, Iure Regio

hogy súlyos szankciókra számíthatnak, amennyiben vállalt kötelezettségeiket nem teljesítik.¹⁸ Az oklevél tanúsága szerint a Henel fiak valamennyit már visszafizettek tartozásukból, noha az még így is 800 ezüst márkára rúgott. Weisz Boglárka szerint az 1268-as oklevél kibocsátására azért volt szükség, mert valamikor 1265 és 1268 között a Henel fiak megkísérelték visszaszerezni Komáromot, ám nem jártak sikerrel és a király példát kívánt statuálni, hogy a későbbiekben hasonló eset ne fordulhasson elő.¹⁹ 1268-ban tehát már általánosságban szóltak a harmincadbérleőről, ugyanakkor Wluen, Nekkul és Oltmannus után nem említenek 1265-ben, vagy 1268-ban is működő bérleőt.²⁰ A harmincadot viszont egyes számban említi az oklevél, ami miatt felvethető, hogy 1265 előtt az országos harmincadok bérbé adása történt meg. Már csak azért is lehetséges ez, mert nem említik, hogy mely harmincadállomás jövedelmeiről van szó. Fentebb már említettem azt az 1235. évi adatot, mely szerint II. András a teljes országos harmincad jövedelmet kötötte le Jolánta lánya hozományára egy részeként, amelyet akkor 1500 ezüst márkára taksált.²¹ Később, 1276-ban pedig IV. László (1272–1290) a veszprémi püspöknek járó stipendiumot a saját győri harmincadából (vagy máshonnan, ha a püspök úgy kívánja) rendelte kifizetni a püspöknek, annak királynéi kancellársága miatt, és ezt a jövedelmet 500 márkában határozta meg.²² Ladomér esztergomi érsek egyik 1288. évi oklevele ugyanakkor arról szól, hogy nem sokkal ko-

occupantur, et nisi celeri satisfaccione sibi providerint, distrahuntur pro modo et mensura debite quantitatis, emptoribus propter auctoritatem Regiam contra quoslibet premunitis." MES I. 551.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Weisz B.: A harmincadvám i. m. 277.

²⁰ Adta volna magát a lehetőség, hogy a tartozás fejében Walterre szállt Komárommal együtt esetleg Walter legyen az új harmincadbérleő is. Elképzelhető azonban, hogy IV. Béla nem akarta, hogy egy kamaraispán a harmincadokat is kibérelje, tekintve, hogy Walter feltehetően 1264–1276 között végig kamaraispán volt. Weisz Boglárka: Kamaraispánok az Árpád-korban. *Turul*, 83 (2010) 85. Az oklevélből pedig semmit nem tudunk meg a harmincadok további sorsáról.

²¹ „*Dicta quaeque tricesima singulis annis pro mille et quingentis marcis in solutionem deputabitur...*” Thallóczy L.: Árpádházi Jolán i. m. 584., IX. Gergely pápa oklevele erről a tárgyról 1235. aug. 9-én: *Augustin Theiner: Vetera monumenta historica Hungariorum sacra illustrantia I–II. Romae, 1859–1860. I. 228. sz.*

²² „*... ipsam cancellariam reginalem cum praedicto quingentarum marcarum stipendio annuo de tricesima nostra, nominatim Jauriensi, solvendo, vel aliunde undecumque acceptare voluerit de redditibus reginalibus...*” *Gutheil Jenő: Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi*

rábban IV. László megfosztotta feleségét a neki járó harmincad jövedelemtől, amely 1200 ezüst márkányi összeget tett ki. Ez a bevétel, az oklevél tanúsága szerint a harmincad bérbe adásából származott.²³ Az, hogy 1268-ban egyetlen harmincad bérbe adásáról beszél a király, jelentheti tehát az országos harmincad bérbe adását, amit az eddig ismert 13. századi harmincad bevételek összegének összevetése is alátámaszt. Tehát ellentétben a kamarákkal, melyek mindegyike fölé külön kamaraispánt rendelt az uralkodó, a harmincadok szedése kapcsán indokoltnak tartotta egyetlen személyt (vagy 1235-ben egy csoportot) állítani valamennyi harmincadállomás fölé. Elképzelhető, hogy erre csak bizonyos esetekben lehetett szükség, így 1235-ben, amikor II. András lánya házasodni készült, vagy 1265 előtt valamivel, amikor IV. Béla és István ifjabb király viszonya kezdett feszültté válni, s az idősebb királynak szüksége lehetett egyetlen, harmincadokat beszedő közegre. Feltehetjük azonban a kérdést, hogy amennyiben IV. Béla 1268-ban a későbbi harmincadbérelőket intette óvatosságra, akkor milyen harmincadbérelőkkal találkozunk ezt követően? Nem kevésbé lényeges, hogy korábról milyen adataink vannak e bérelő léteire? Bár az 1268-as oklevélben foglaltak arra engednek következtetni, hogy gyakran adták bérbe a harmincadokat, sem 1265/1268 előtt, sem pedig azután, nem találkozunk konkrétan megnevezett harmincadbérelővel. Nem indokolatlan tehát a problémafelvetés, hogy mit tudunk a harmincad szervezetről, illetve e jövedelmek beszedésének koordinálásáról.

A harmincadok szervezete és a harmincadosok

Ladomér érsek 1288. évi oklevele ebből a szempontból is rendkívül fontos irat. Ebből ugyanis nem csak a harmincadbevételek minimális nagyságáról szerzünk tudomást, de arról is, hogy azokat korábban bérbe adták.²⁴ Ebből azonban további kérdések következnek.

érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523). (Kiadásra előkészítette: Kredics László. Szerk. Érszegi Géza – Solymosi László). Veszprém, 2007. 66.

²³ „*Et cum primum ipsam dominam reginam in quodam telonio, quod reginalis tricesima vulgariter est vocatum, mille et ducentis marcis fini argenti locato, quadam spoliasset in parte, novissimis hiis diebus destituit et privavit toto...*” Karácsony János: A mérges vipera és az antimonialis. Korkép Kun László idejéből. *Századok*, 44. (1910) 5.

²⁴ L. A 23. lábjegyzetet.

A királynéi harmincad bérbe adása felveti azt a kérdést, hogy a királyné és környezete milyen szinten szólhattak bele annak szedésébe?²⁵ Zsoldos Attila kutatásai nyomán kijelenthető, hogy, akár csak a királynak, a magyar királynéknak is voltak különféle adó- és vámbevételei. Ezt mutatja IV. Béla felesége, Mária királyné vámosainak az említése, akik Zilahon szedtek vámot az úrnő számára.²⁶ Ugyanígy értesülünk a királynénak járó adókról is.²⁷ Valószínűleg őt illették meg a magyarországi izmaeliták adói is.²⁸ A királynéi udvarszervezet a királyi mintájára jött létre, s annak változásait is követte. A királyi bevételek legfőbb kezelője a tárnokmester volt, így nem lehetetlen, hogy a királynéi tárnokmester kezelte azokat a bevételeket, amelyek a király feleségét illették. Arra vonatkozó adatot szintén találunk, hogy egy királynéi tárnok pénzügyeket illetően intézkedik.²⁹ Ha a harmincadokat tekintjük át ebből a nézőpontból, akkor a 13–14. századi említések is vegyesek. A források királyi és királynéi harmincadról és harmincadosokról is beszélnek.³⁰ Kétségtelen, hogy királynéi jövedelemről van szó, azonban ezt az uralkodó gyakran tekintette sajátjának, így külön királyi és királynéi harmincadról nagy valószínűséggel nem beszélhetünk, csupán terminológiai eltéréssel lehet dolgunk. Az 1298. évi 24. tc. szerint a király nevezhette ki a királyné udvartartásának

²⁵ Érdekes kérdés továbbá, hogy a bérlet ebben az esetben mikor történhetett. IV. László és Erzsébet egyébként sem szívélyes kapcsolata 1286-ban romlott meg ismét. IV. Honorius pápa 1287-es oklevele a királynét már fogságban lévőnek mondja. *Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyai* i. m. 59. Az eseményeket Ladomér érsek is leírja a már említett 1288-as oklevélben, amikor a királyné már szabad volt. Jelentősebb esemény, ami miatt a király (avagy a királyné) a bérbe adás mellett dönthetett 1286 körül, a kun Éduával folytatott viszonya lehetett.

²⁶ III. Béla felesége e vám évi jövedelmének 1/5 részét adományozta a meszesi Szent Margit monostornak. *Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyai* i. m. 83.

²⁷ *Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyai* i. m. 81.

²⁸ Ez azonban nem lehetett hosszú életű. *Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyai* i. m. 82.

²⁹ *Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyai* i. m. 64.

³⁰ Pl. 1289-ben az esztergomi királynéi harmincadról ír Ladomér érsek. MES II. 252. 1318-ban, amikor I. Károly megerősíti a zágrábi káptalan vámszedési jogát, azt a királynéi harmincadok kizárásával teszi. CDC VIII. 503. Ugyanakkor I. Károly 1311-ben és 1336-ban is királyi harmincadokról tesz említést. *Regesta diplomatica necnon epistolaria Slovaciae. I–II.* (Ed. Vincent Sedlák). Bratislavae, 1980–1987. (a továbbiakban Reg. Slov.). I. 392., Magyar diplomacziái emlékek az Anjou-korból I. (Szerk. Wenzel Gusztáv). Bp., 1874. (a továbbiakban Diplomaczia) 343–345. További adatokat l. a tanulmány vonatkozó részeinél.

vezetőit is,³¹ így közvetett befolyása ezúton is érvényesülhetett a harmincadosok, tágabb értelemben, a királynéi jövedelmek beszédese terén. Nehéz eldönteni azonban, hogy pontosan mit is takart a királynéi harmincados megnevezés. 1291-ben III. András (1290–1301) utasította valamennyi vámosát és harmincadosát a soproniak vámmmentességének betartására.³² Ugyanakkor 1341-ben Erzsébet királyné utasította saját sárvári harmincadosait a sárváriak harmincad-mentességének betartására.³³ Úgy tűnik tehát, hogy mindkét koronás főnek volt beleszólása ebbe az ügybe, noha Erzsébet királyné esetében számolnunk kell a királyné „nehéz” természetével is.³⁴ Itt tehát teljesen egyértelmű következtetést nem lehet levonni a források csekély száma és azok kétértelmősége miatt. Tekintve azonban, hogy a fentebb ismertetett 1265/1268-as oklevélpárból a király jelentős befolyását lehet kiolvasni, valamint, hogy a királyi vár- és birtokszervezet valóban országos szervezet, s mint ilyen, a különféle jövedelmek beszédésére alkalmasabb közeg volt, az uralkodó döntése nagyobb súllyal eshetett a latba a királyné pénzügyi és egyéb gazdasági jellegű „befektetési” és ügyei terén is.³⁵

³¹ „Statuimus etiam, quod domina regina Hungariae dignitatis culmine gaudere possit, curia sua dignitatibus et honore in personis Hungarorum nobilium, non vero alienigenarum solemnibus, sicut debet, ordinetur, et ut curia eiusdem dominae reginae decentius gubernetur, quosdam electos a domino rege barones ipsa domina regina habere teneatur.” Supplementum ad vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum I. (Ed. Martinus Georgius Kovachich). Buda, 1798. 120.

³² Hazai okmánytár – Codex diplomaticus patrius. I–VIII. Győr–Budapest, 1865–1891. II. 25. (A továbbiakban HO)

³³ DL 3360.

³⁴ Szende László: Piast Erzsébet és udvara (1320–1380). Bp., 2007. (PhD disszertáció) 9–10.

³⁵ 1287. december 6-án azonban Ladomér érsek levelet írt Péter erdélyi püspöknek, melyben felszólította, hogy segítse a királyné officialisait jövedelmeinek behajtásában. „... dominae Elisabeth, dei gratia illustris reginae Hungariae iustitia manifestat, neque aliquid, quod venustis eius moribus et eximiis actibus, immo verius venerabilis vitae passionibus valeat imputari, amicitiam vestram duximus affectuosis requirendam, auctoritate sedis apostolicae paternitati vestrae confidenter cum reverentia imponentes, quatenus census et tributa eidem dominae reginae provenientia in districtu de Bezterce, tam in capite quam in membris pertinentibus ad eosdem et iura omnia ac tributa, monitione, praemissa et inductione paternali praehabita, officialibus eiusdem dominae reginae latoribus praesentium procurare velitis integraliter cum diligentia paternali...” Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I–IV. (Ed. Franz Zimmermann – Carl Werner). Hermannstadt, 1892–1937. I. 157.

A kérdés azonban továbbra is adott. Milyen keretek között szedték ezt a jövedelemforrást az Anjou–kor közepéig? A harmincadok szedésével és felügyeletével megbízott harmincadispán csupán 1362-ben tűnik fel először konkrétan, vagyis a később is használt megnevezéssel a forrásokban Szerecsen Jakab mester személyében.³⁶ Az ez előtti időszakból fennmaradt kamarabérleti szerződések sem tartalmaznak semmi olyan információt, amiből a harmincadoknak a kamarák hatáskörébe való tartozását sejtethetnénk.³⁷ Ezek az oklevelek csupán azt közlik, hogy a harmincadokat is abban a pénzben kell szedni, mint amilyeneket a kamarák kibocsátanak.³⁸ A királyné официálisai tekintetében, mint láttuk, a források nem adnak egyértelmű tájékoztatást a kérdésben. Felülről, a hatalmi szféra felől tehát nem jutunk közelebb a megoldáshoz, így érdekesebb alulról, a szolgálat felől közelíteni a kérdéshez, s megnézni a szolgálattevők kapcsolataira és státusára vonatkozó adatokat.

A harmincadot szedő személyeket magyarul a harmincados szóval szokás jelölni, latinul azonban a fogalom nem ennyire következetes. 1230 és 1343 között, eddigi ismereteink szerint mindössze nyolc esetben említik őket. Megnevezésük két külön fogalommal történik. A harmincadosokra nyolc esetből hatszor a *tricesimarius* kifejezést alkalmazzák a források,³⁹ míg két-

³⁶ Hóman B.: A Magyar Királyság pénzügyei i. m. 279.

³⁷ 1335. március 26. A körmöci kamara bérbe adása: DRH I. 85–89. 1336. március 25. Az erdélyi kamara bérbe adása: DRH I. 90–94., 1338. március 29. A szomolnoki és körmöci kamara bérbe adása: DRH I. 95–102. (ebben az esetben ráadásul a király ismét a saját harmincadairól beszél: *tricesimas nostras*), 1342. február 2. A pécsi és szerémi kamara bérbe adása: DRH I. 107–115., 1342. február 2. A körmöci kamara bérbe adása: DRH I. 116–117. Nem maradt fenn a bérleti szerződése a Szomolnoki kamara 1330. évi bérbe adásának, csupán a tényről értesülünk a király Ung megyének küldött 1330. március 21-i okleveléből, amely elsősorban a pénzverésről rendelkezik. Hóman B.: A Magyar Királyság pénzügyei i. m. 258–259. Vö. Engel Pál: A 14. századi magyar pénztörténet néhány kérdése. *Századok*, 124 (1990) 37. Továbbá 1331-ben Hypolit árvai várnagy volt a körmöci kamaraispán. *Wenzel Gusztáv*: Magyarország bányászatának kritikai története. Bp., 1880. 45.

³⁸ 1338. március 29. *Nos autem promittentes assumpsimus universas nostras collectas regales et reginales per totum regnum nostrum specialiter tributa nostra et tricesimas nostras exigere facere et recipere cum eisdem*. DRH I. 98. Ugyanezen szavakkal szól a harmincadokról az 1342. február 2-i kamarabérleti szerződés a pécs-szerémi kamara bérbe adása kapcsán. DRH I. 114.

³⁹ 1230: *tricesimariis* Wenzel I. 270–271. 1289. szeptember 15. *Tricesimarios domine Regine* MES II. 252., 1291. szeptember 24. „... suis universis tributariis, seu tricesimariis in regno suo constitutis...” HO II. 25., 1323. május 22. *Andreas... tricesimarius per Hungariam* DL 30611.,

szer a *tricesimator*-t. A 13. században a *tricesimarius* az egyedül használatos kifejezés, míg 1343-ig is csupán kétszer alkalmazzák a *tricesimator*-t (úgy tűnik, hogy ekkor állandósul ez a megnevezés).⁴⁰ Feltehető tehát, hogy egy, az Anjou-kor első felében kibontakozó változásról van szó. Érdekes, hogy a ritkábban alkalmazott *tricesimator* lesz majd az Anjou-kor közepétől a harmincadispánokra, tehát egy felettes hivatalos személyre használatos megnevezés,⁴¹ míg a *tricesimarius* kifejezés eltűnik.⁴² Áruklodó azonban, hogy kikkel említik együtt őket az oklevelek.

Az Árpád-kori előzményektől kiindulva elmondhatjuk, hogy ebből a szempontból fontos egy 1230-as, Béla herceg nevére hamisított kiváltságlevél.⁴³ Ebben Béla herceg megerősíti a heiligenkreuzi monostornak apja, II. András és testvére, Kálmán herceg által tett kiváltságait. Ez többek között

1331. január 11. *Nicolai tricesimarii* DF 269949., 1341. február 17. *universis tricesimariis nostris* DL 3360.

⁴⁰ 1324. május 22. „... *voluerint, nullum tributum, vel tricesimam tributario, vel tricesimatori dare teneantur.*” CD VIII/2. 514–517. Egy eset kapcsán többszöri említés: 1343. július 2. „... *predictis tricesimam vel tributum tricesimatori solvere sint...*” Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. (Ed. Johannes Baptist Tkalčić et alii). I – XIV Zagrabiae, 1840–1933. (A továbbiakban Tkalčić), I. 188. sz. Július 4.: „... *non accipitur tricesima nec tributum per tricesimatores...*” Tkalčić I. 166–167. (189. sz.), augusztus 2.: „... *tricesimatores domine...*” Tkalčić I. 190. sz.

⁴¹ Többnyire *tricesimator regni* alakban. Pl. 1365. április 26. „... *Magistro Saracheno, Comiti Camerarum salium partis Transilvaniae, ac Tricesimatori Regni sui...*” DF 238827.

⁴² A *tricesimator* helyett sokszor egyszerűen csak a harmincadok ispánjáról, *comes tricesimarum*-ról szólnak az oklevelek ezután. 1430: CD X/8. 630. 1439. aug. 15. *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története. I–II. Sopron, 1921–1943. I/3. 186. (A továbbiakban Házi) stb.

⁴³ Apja, II. András erre vonatkozó kiváltságát, s annak utóéletét az oklevelekből jól ki lehet olvasni. 1217. évi oklevél, valamint egy másik, Szentpétery Imre szerint feltehetően 1222-ben, de az 1217. évi oklevél alapján készült irat őrizte meg a heiligenkreuzi monostor mondott népeinek kiváltságait, amelyből valószínűleg az 1230. évit is hamisították. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–IV. (Szerk. Szentpétery Imre – Borsa Iván). Bp., 1923–1987. I. 333. sz. (A továbbiakban RA). 1229-ben újabb hamis oklevél szól e kiváltságokról. Wenzel I. 261–262. 1217-ben ugyanakkor II. András külön parancsot is intézett a mindenkori mosoni ispánhoz és udvarispánjaihoz, hogy a fentebb nevezett Moson megyei heiligenkreuzi apátsági népeket védelmezzék minden adó és vámszedéssel szemben. Urkundenbuch des Burgenlandes und angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. Herausgegeben in Auftrage der Burgenländischen Landesregierung. I–IV. (Ed. Hans Wagner). Graz–Köln, 1955–1999. I. 102, 103. sz. (A továbbiakban UB).

a Moson megyei Legénytő és Királyudvar birtokok adományáról, valamint bizonyos adók alóli mentesség és 3000 kocka só adományáról szolt. Mindezen kívül azonban áruik importja és exportja kapcsán is mentesíti őket a vámfizetés alól. Az oklevél megfogalmazása szerint egyetlen bíró, a nádor, a mosoni ispán, és az ő udvarispánja se merjen ítékezni a mondott népek felett.⁴⁴ Tétélesen a harmincad-mentességet nem említi az oklevél, csupán azt, hogy minden vámos, pénzváltó, harmincados és sótiszt alól mentesüljenek áruik szállítása közben.⁴⁵ II. András 1217. évi oklevele még csak a vámosok alól mentesíti őket,⁴⁶ de 1230-ban a harmincadosok említése mutatja, hogy a hamisítás célja a harmincad-mentesség biztosítása volt, amelynek érdekében valószínűleg minden olyan közeget megemlítettek, akinek köze lehetett a vámszedéshez és a harmincadoláshoz. Pach Zsigmond Pál épp a varasdiak hamis, 1209-es harmincad-mentessége kapcsán írt arról, hogy a vámmenteség megszerzése után, amikor II. András korában már megjelent a harmincadvám is, szükségessé vált a városok számára ez alól is mentességet szerezni. Ez indokolhatta a hamisítást.⁴⁷ Felettes eljáró szervként pedig 1230-ban egyedül a nádort, valamint a mosoni ispánt és helyettesét nevezték meg. A nádor – tekintve, hogy gazdasági szerepét ekkor már jórészt elveszítette, s azok előbb az udvarbíróhoz,⁴⁸ majd a tárnokmesterhez kerültek⁴⁹ – kevésbé jöhet szóba az oklevélben említett gazdasági kedvezmények kapcsán. Annál nagyobb a jelentősége a mosoni ispán és udvarispánja említésének. A harmincadosok ugyanis olyan személyek között

⁴⁴ „Pronuntiantes etiam cum auctoritate regia omnibus in regno nostro constitutis atque firmiter precipientes, ut nullus iudex, nec Palatinus, nec Comes Musuniensis, vel curialis comes eosdem fratres vel populum iamdicte ecclesie pro predictis terris atque libertatibus eos determinare vel preter nos iudicare audeat.” UB I. 128–129. Az oklevél kapcsán Pach Zsigmond Pál harmincad-mentességet feltételezett, melyet magunk is elfogadhatónak tartunk. Pach Zs. P.: A harmincadvám eredete i. m. 36.

⁴⁵ „Volumus quoque eos liberos in portibus, in pontibus, et in omnibus locis regni nostri sive importando sua, sive exportando nostra donaria, videlicet sales, pisces, frumenta, vinum, caseos, lanam, pannos, agnos, animalia, seu quelibet alia ab omnibus tributariis, monetariis, tricesimariis, salinariis et ab omnibus exactoribus illesos permanere” Wenzel I. 271.

⁴⁶ CD III/1. 207–208.

⁴⁷ Pach Zs. P.: A harmincadvám eredete i. m. 34–35.

⁴⁸ Bertényi Iván: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Bp., 1976. 52.

⁴⁹ Hóman B.: A Magyar Királyság pénzügyei i. m. 34–35.

kerültek felsorolásra, akik viszont az ispánhoz köthetőek.⁵⁰ Az a tény, hogy külön nem említik a harmincad-mentességet, de a harmincadosokat mégis szükségesnek tartják megemlíteni, illetve hogy az ispán officialisai között sorolják fel őket, feltűnő. A vámosok és a harmincadosok közötti párhuzam figyelhető meg III. András egyik oklevelében is. 1291-ben országosan mentesítette a soproniakat a vámok fizetése alól, és erre intette *suis universis tributariis seu tricesimariis in regno suo*.⁵¹ Vagyis itt is párhuzamba állította a vámosokat a harmincadosokkal, így felvethető a két közeg státuszában bizonyos fokú azonosság.

Hasonló kapcsolat figyelhető meg a vámok és a harmincadok kapcsán is. Vasvár 1279-ben kapott kiváltságlevelét IV. Lászlótól, amelyben az áll, hogy saját áruikkal szabadon kereskedhetnek, sehol az országban nem kötelesek harmincadot fizetni, a külföldről behozott áruk után viszont ugyanúgy kell harmincadot fizetniük, mint bárki másnak az országban. Az oklevél elején azt olvassuk, hogy szabadságaikat a bírakkal, különösen pedig a vasvári ispán bíróságával és bírászkodásával szemben érvényesíthetik.⁵² Noha az oklevél első sorban jogi kiváltságaikról szól, gazdasági privilégiumaik tekintetében is a vasi ispánt nevesíti egyedül. Tehát amennyiben a külföldről behozott áruk

⁵⁰ *Szekfű Gyula*: Serviensek és familiarisok: vázlat a középkori magyar alkotmány-, és közigazgatás történetéből. Bp., 1912. 96., 106. *Paulinyi Oszkár*: A sóregále kialakulása Magyarországon. *Századok*, 58 (1924) 634–636. Az erdélyi sóaknák valamint a só szállítása és kereskedelme terén ugyanakkor a szatmári kamaraispánnak is volt ráhatása. Vö. *Weisz Boglárka*: A szatmári kamara története a 14. század közepéig. In: *Az Ecsedi Báthoriak a XV–XVII. században.* (Szerk. Szabó Sarolta – C. Tóth Norbert). Nyíregyháza, 2012. 76.

⁵¹ „*Cum cives nostri Supronienses, prout cives nostri Albenses in locis tributorum nullum tributum, sed neque ordinarium solvere teneantur.*” HO II. 24–25. Székesfehérvár ismert kiváltsági azonban csak vámmentességről szólnak. „... *prefatus Bela rex ipsis civibus et hospitibus civitatis Albensis inter cetera hanc libertatem graciosè concessisset quod ipsi nec in toto regno, nec in aliquo porta confini tributum alicui solvere teneantur...*” *Zsoldos Attila – Neumann Tibor*: Székesfehérvár középkori kiváltságai. Székesfehérvár, 2010. 12.

⁵² „*a Judicio et Jurisdictione dominorum Judicum et specialiter comitis Castri Ferrei*” HO V. 60–62. Ugyan csak a vámra kiterjedően, de hasonló kiváltsággal bírt a vasvári káptalan is. 1283-ban kaptak vámmentességet a Rába és a Mákfő folyó hídján át történő közlekedésre, s ennek betartására intette a király a vasi ispánt, az alispánt, a vasvári várnagyot és a várjobbágyokat is. *Weisz B.*: A királyketteje i. m. 427–428.

esetében mentességük nem él, úgy a vasi ispán hatásköre is megmaradhatott vámosain keresztül.⁵³

Némiképp eltérő a helyzet az Esztergom kapcsán, 1289-ben említett harminccaddal. Ekkor Ladomér esztergomi érsek azzal a panasszal fordult a budai polgárokhoz, hogy a Dunán Regensburg, Bécs vagy más német város felől jövő kereskedők a királynénak járó harmincad és a káptalannak járó vám megfizetése nélkül kerülnek ki Esztergomot, és egyenesen Budára tartanak. Az érsek tiltakozott ez ellen, és arra intette a polgárokat, hogy az ilyen kereskedőket ne engedjék be a városba. Kérése azonban nem talált megértő fülekre, így *interdictum* alá vonta a várost és kiközösítette a polgárokat. Ezen elhatározását csupán a budai városi tanács tekintélyes tagjainak közös „canossa járása” tudta megmásítani,⁵⁴ valamint az az ígéret, hogy többé nem engednek be olyan kereskedőt városukba, aki a köteles vámot és harmincadot nem fizetette meg Esztergomban.⁵⁵ Már önmagában furcsának tűnik, hogy a harmincad ügyében az esztergomi érsek intézkedett. A káptalan vámjárt természetesen vehetjük közbenjárását, s harmincad esetében sem tűnik olyan furcsának, ha figyelembe vesszük, hogy 1270 óta az esztergomi érsek

⁵³ Érdekes kérdés azonban, hogy a szóban forgó harmincadot a vasváriak hol róhatták le. Hozzájuk legközelebb a győri harmincad hivatal volt, ám Vasvárról a legegyszerűbben a Balaton felvidéken futó nagy úton lehetett az ország belsejébe jutni, így viszont a győri és az esztergomi harmincadállomás is kiesik. Ezek alapján fel lehet vetni, hogy a sárvári harmincadállomás talán már az 1270-es években is üzemelt. Esetleg Vasváron állítottak volna fel egy ilyen állomást? Az ún. *via Latinorum* jelentőségére a szóban forgó időszakban már Teke Zsuzsa is felhívta a figyelmet. *Teke Zsuzsa: Velencei-magyar kereskedelmi kapcsolatok a XIII-XIV. században.* Bp., 1979. 22. Győr felé ebben az időben a források hallgatnak egy, az esztergomi harmincadhoz és káptalani vámhoz kötődő és ahhoz hasonló útkényszerről. *Weisz Boglárka: Vásártartás az Árpád-korban. Századok*, 141 (2007) 899–900. Zsoldos Attila vetette fel a budai harmincad Árpád-kori létét, amelyre Vasvár esete is utalhat. *Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyaik* i. m. 84. Ugyanakkor a budai hivatal Anjou-kori felállításával mellett érvelt Weisz Boglárka. *Weisz B.: Kamaraispánok* i. m. 270–271.

⁵⁴ MES II. 252–253.

⁵⁵ „... iudem firmiter assumpserunt et sollempniter ac liberaliter promiserunt, ut amodo aliquos mercatores in eorum castrum et in suburbium, per terram vel per danubium descendentis, non receptaret, nisi prius ab eisdem mercatoribus apud Strigonium de universis suis mercibus, tam super facto Tricesime Reginalis, quam etiam tributis, Capitulo ecclesie nostre Strigon. cedentis, fuerit plenarie satisfactum...” Uo.

volt Esztergom vármegye örökös ispánja is.⁵⁶ Megemlíthető ugyanakkor az a pápai rendelkezés, amely Ladamért bízta meg a királyné jogainak védelmezésével. Arra utaló bármi jel, hogy az esztergomi érsek kezébe érkeztek volna be az ország harmincadjövedelmei, vagyis, hogy ő lett volna a felelős azok beszédéséért (akár olyan szinten, ahogy a tárnokmester mellett a későbbiekben felügyelte a kamarákat) nincs. A harmincadosok kapcsán pedig mintegy beosztott személyekről tesz említést, ismét csak együtt említve őket (az esztergomi káptalani) a vámosokkal.

Érdekes problémát vet fel egy 1262-es oklevél. Ebben István ifjabb király engedélyt adott Balogsemjén nembeli Ubul fia Mihálynak toronyépítésre Patakon, egyúttal felmentette a várba fuvarozott élelmet és minden egyéb dolgot a vámok és harmincadok alól.⁵⁷ Weisz Boglárka ennek kapcsán vetette fel a lehetőségét egy, a keleti országrészben is felállított harmincadállomásnak.⁵⁸ Ennek kapcsán gondolt arra is, hogy (Sátoralja)Újhely lehetett a kérdéses harmincadállomás. A felvetés logikusnak tűnik, mivel a Zemplén megyében futó utak a Kárpátok előterébe, s onnan a hágókon Halics, vagy nyugat felé, Sáros és a Szepesség irányába haladtak.⁵⁹ Ugyancsak erre mutat, hogy 1261-ben kaptak a sátoelői hospesek *forum liberum* tartásra engedélyt az ifjabb királytól, valamint hét megyében – Zemplén, Újvár, Sáros, Ung, Borsova és Szabolcs megyékben, s valószínűleg a pataki ispánságban – vámentességet.⁶⁰ Ez a régészeti és a történeti szakirodalom Patakkal kapcsolatos megfigyeléseit tekintve még valószínűbb. Ubul fia Mihály ugyanis nem a ma is álló sárospataki tornyot kaphatta meg Istvántól, hanem a Sárospataktól északra lévő, Nagypataknak is nevezett vár épülőfélben lévő tornyát. Ezt a régészeti ásatásokon alapuló tényt Fügedi Erik, Engel Pál és Szűcs Jenő is elfogadta.⁶¹ A nagypataki, pataki vagy újhelyi vár a mai Sátor-

⁵⁶ Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Bp., 2011. 79.

⁵⁷ „*Preterae concessimus, quod cum iden Michael Comes, vel sui filii victualia seu alia quecumque pro utilitate dicte turris et suorum ad ipsum castrum transferre voluerit, nullum tributum, nullamque muletam vel tricesimam in aliquibus locis tributorum teneantur.*” Wenzel III. 24.

⁵⁸ Weisz B.: A harmincadvám i. m. 272.

⁵⁹ Zemplén megye úthálózatára l. Gárdonyi Albert: Felső Magyarország kereskedelmi útjai a középkorban. Bp., 1908. 20–21.

⁶⁰ Weisz B.: A királyketteje i. m. 333–334.

⁶¹ Fügedi Erik: Vár és társadalom a 13-14. századi Magyarországon. Bp., 1977. 177. Engel Pál: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Bp., 1977. 141., 165. Szűcs

aljaújhely mellett található. Ez ismét azt a felvetést támogatja, hogy Újhelynél volt harmincadállomás az 1260-as években. Az ily módon azonosított pataki vár rövid megszakításokkal királyi vár volt 1429-ig, amikor Zsigmond király a Pálóciaknak adományozta. Mindazonáltal ez volt a pataki uradalom központja is, amely bár Zemplén megyében volt, nem a zempléni ispán, hanem a király külön várnagyai igazgatták. A pataki ispánság kedvelt királyi (István esetében ifjabb királyi) tartózkodási hely volt, amihez a sárospataki királyi udvarház is tartozott.⁶² Bizonyos királyi uradalmakat azonban az uralkodók gyakran lekötöttek hitveseik részére, ahogy a patakit is, mely 1382-ben Erzsébet királyné kezében volt. Az Árpád-korból és az Anjou-kor elejéről ismert várnagyok azonban mind királyiak voltak,⁶³ és nincs jele annak, hogy a királyné ekkor is birtokolta volna a kérdéses területet. Vagyis Patak esetében sem tudjuk a királynéhoz kötni a harmincadszedés irányítását.

A 13. századból még egy harmincad-mentességet kell megemlítenünk. Ez a németlipcseiek 1263-as oklevele, illetve az ennek megerősítési kapcsán felmerült illetékmentesség problémája. A németlipcsei harmincad-mentességgel kapcsolatos minden probléma okozója az 1263-as kiváltság eredetiségének kérdése. Szentpétery Imre a hibás uralkodási év és legfőképp a lipitói ispán említése miatt hamisnak tartotta az oklevelet.⁶⁴ Weisz Boglárka, legfrissebb monográfiájában a kiváltság eredetisége mellett érvelt.⁶⁵ V. István átirata nem maradt fenn, viszont az ebből készült további átiratok, így IV. László és III. András oklevelei igen, a vámmentesség kapcsán azonban eltérést lehet tapasztalni ezek között. IV. László oklevele szerint az egész országban mentesek a vámok alól. Lodomér érsek és az esztergomi káptalan 1281. évi oklevelei szerint viszont csak Zólyom megyében. Ugyanígy rendelkezik III. András király oklevele is.⁶⁶ A németlipcseiek csak 1419-ben írták át IV. Béla oklevelét, amelyre valószínűleg azért lehetett szükség, mert bár V. István oklevele szerint országos vámmentességet élveztek, de a harmincad-mentesség abban

Jenő: Sárospatak kezdetei és a pataki uradalom. Történelmi Szemle, 35 (1993) 17.

⁶² *Engel P.: Archontológia i. m. I. 241.*

⁶³ *Zsoldos A.: Archontológia i. m. 2011. 263., Engel P.: Archontológia i. m. I. 451.*

⁶⁴ RA I. 410–413.

⁶⁵ *Weisz B.: A királyketteje i. m. 254–255.*

⁶⁶ RA II/1. 61.

nem volt benne. Feltűnő, s ezt Szentpétery Imre és Györffy György⁶⁷ is észrevette, hogy IV. Béla oklevelében a *per totum* után később toldották bele a *regnum nostrum* kitételt, amelyet Weisz szerint a németlipcseiek maguk írtak bele, levakarva az eredeti *comitatum de Zolio*-t.⁶⁸ A kiváltságaikról szóló első oklevél természetesen lényeges sarokpontja egy város életének, átiratainak átírása nem mindig pótolja az első oklevél átírását. A liptói ispán említése az 1263-as oklevelben⁶⁹ azonban továbbra is a kérdéses irat hamissága mellett tanúskodik. Ennek dacára, tekintve, hogy legalábbis Zólyom megyében tudtak élni e megszerzett kiváltságukkal, érdemes idevonni ezt az adatot is. Zólyom megye ekkoriban magában foglalta a későbbi Liptó, Turóc, Árva és Zólyom megyéket, valamint Bars és Hont megye egy részét is.⁷⁰ Ekkoriban az Árva folyó völgyén vezetett út Lengyelországba, ám teljes bizonyossággal nem lehet állítani, hogy a nehezen járható úton jelentős mennyiségű áru áramolt volna Magyarországra.⁷¹ Az átmenő forgalom azonban a Vág völgyétől a Szepességig a későbbiekben is jelentősnek mondható.⁷² A legközelebbi ismert harmincadállomás Galgócon volt. Esetleg a gölnicbányai, vagy a kassai harmincadállomás jöhet még számításba kelet felé, de feltehetjük, hogy Zólyom megye területén is volt egy állomás, talán Turdossinban (noha erre nincs Árpád-kori adat), ahol közlekedési vámot szedtek a Lengyelországba vezető úton.⁷³

A 14. század első feléből szintén maradtak adatok, amelyek a harmincadok hovatartozásához nyújtanak információt. Erre az egyik legjobb példa az Amadé fiak 1311. október 3-i oklevele, melyben többek között kötelezték magukat, hogy több más királyi jog mellett, visszaszolgáltadják az uralkodónak a kassai, a sze-

⁶⁷ ÁMTF IV. 70.

⁶⁸ Weisz B.: A királyketteje i. m. 255.

⁶⁹ Zsoldos A.: Archontológia i. m. 235.

⁷⁰ Uo. ÁMTF I. 416–418., ÁMTF III. 156–158.

⁷¹ Liptó megye úthálózatára l. ÁMTF IV. 51–52. Turdossin jelentőségére l. ÁMTF I. 191., 198.

⁷² Gárdonyi A.: Felső Magyarország i. m. 14.

⁷³ A váma és a megvámolt árukra l. Weisz B.: A királyketteje i. m. 405. Az 1498. évi 34. tc. vizont réginék mondja az árvai harmincadot, melyet ráadásul főharmincadként is említ. Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1526. évi törvénycikkék. (Ford. és jegyzetekkel ellátta Nagy Gyula – Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen – Márkus Dezső) Bp., 1899– I. 612. A pontos helymeghatározás azonban jelen információk alapján nem lehetséges.

pesi, valamint a gölnici harmincadokat és vámokat is.⁷⁴ Ezekre tehát 1311 előtt valamikor Aba nembeli Amadé rátette a kezét, majd a halálával meggyengült családtól a király könnyedén visszaszerezte. Azt tudjuk, hogy a tartományurak előszeretettel hivatkoztak tisztségeikre, amelyekből kifolyólag könnyedén megszerezheték az általuk birtokolt területek bizonyos királyi jövedelmeit.⁷⁵ Amadé akár ilyen módon is hozzájuthatott ezekhez a vám-, és harmincad jövedelmekhez, tekintve, hogy 1311-ben bekövetkezett haláláig szepesi ispán is volt,⁷⁶ és valószínűleg az újvári ispánságot is bírta.⁷⁷ Így ispánként büntetlenül vonhatta saját hatalmába és ellenőrzése alá ezeket a jövedelmeket.

Mindössze néhány évvel ezután értesülünk a Zágráb mellett, a Száva révén létesített harmincadállomásról. 1316-ban az itáliai kereskedőknek szóló védlevélben I. Károly közli, hogy amennyiben a köteles vámot és a Száva révén felállított harmincadot megfizetik, szabadon és királyi védelem mellett közlekedhetnek a kereskedők.⁷⁸ Ez a harmincadállomás az oklevél tanúsága szerint egy vár tövében létesült, amely a kutatások szerint a mára Zágrábbal egybeépült Szomszédvárral azonos.⁷⁹ Felmerül a lehetőség azonban a köze-

⁷⁴ Reg Slov I. 392. „*Item quod Scepus, Gylnuch et Cassa cum universis tricesimis, tributis, censibus et quibusvis obventionibus libere dimittimus et exnunc resignamus domino nostro regi predicto...*” Nem tudni azonban pontosan, hogy a nevezett települések közül melyikben szedték a harmincadot ebben az időben. Weisz Boglárka a kassai állomás létét valószínűsítette, Zsoldos Attila a gölnicbányai (és talán a kassai) létét tartotta indokoltnak. Zsoldos A.: *Az Árpádok és asszonyaik* i. m. 84. Vö. Weisz B.: *A királyketteje* i. m. 178–179., 217–220., 370. Jogi fejlődésének előrehaladását és bányászati, s ezen keresztül kereskedelmi jelentőségét figyelembe véve, Gölnicbánya szintén valószínűnek tűnik ebben a korai időszakban.

⁷⁵ Kristó Gyula: *A Rozgonyi csata*. Bp., 1978. 28–29., *Fügedi Erik*: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. Bp., 1986. 171., *Zsoldos Attila*: Debrecen, mint igazgatási központ a 14. század elején. In: Debrecen város 650 éves. Várostarténeti tanulmányok (Szerk. Bárány Attila – Papp Klára – Szálkai Tamás). Debrecen, 2011. 62–63. *Bárány Attila*: Debreceni Dózsa küzdelme a bihari oligarchákkal. In: Debrecen város 650 éves. Várostarténeti tanulmányok. (Szerk. Bárány Attila – Papp Klára – Szálkai Tamás). Debrecen, 2011. 78. (18. lábjegyzet)

⁷⁶ Engel P.: *Archontológia* i. m. I. 195.

⁷⁷ Zsoldos A.: *Archontológia* i. m. 218.

⁷⁸ Wenzel I. 207.

⁷⁹ *Lada Prister*: *Szomszédvár, avagy egy befejezetlen történet egy várról*. Kiállítási katalógus. Zágráb, 1998. [http://jupiter.elte.hu/forr_munkak.php letöltés dátuma: 2014. május 10.] *Pach Zs. P.*: *A harmincadvám eredete* i. m. 56. (113. lábjegyzet). Vö. Weisz B.: *A királyketteje* i. m. 229., Engel P.: *Archontológia* i. m. I. 434.

lebb lévő Medvevárral való azonosításnak is.⁸⁰ Ez azért érdekes, mert mind Szomszédvár, mind Medvevár I. Károly uralkodása alatt a szlavón bán fennhatósága alá, a báni honorhoz tartozott.⁸¹ Az imént említett szepesi vár is a szepesi ispán honorbirtoka volt.⁸²

Itt röviden át kell tekinteni a királyi tisztségből kifolyólag bírt vámok kérdését, elsősorban a nyolcvanadot. A kutatók egyetértenek abban, hogy a királyi vámokat adott terület királyi ispánja felügyelte, szedte be, s abból részesült is.⁸³ Ezért szorítkozzunk kizárólag a nyolcvanad nevű határvámra. Három erre vonatkozó adat van az érintett korszakból, ahol a vámszedés helyét is megnevezik.⁸⁴ A Zágráb megyei Szamobornál lévő kapuban szedtek határvámot, igaz azt 1274-ben IV. László a vámjával együtt eladományozta.⁸⁵ 1298-ban a Szepes megyei Sztragár kapcsán Bald szepesi ispán mentesítette a szepesi várhoz tartozó Ór lakóit a kapu őrzésének feladata alól, ahol a nyolcvanadot is szedték.⁸⁶ 1336-ban pedig a magyar-cseh kereskedelmi egyezményben a holicisi állomást nevezik nyolcvanad szedésére kijelölt helyként.⁸⁷ Ezeken kívül 1217-ben kaptak részleges nyolcvanad fizetési kiváltságot a velenceiek II. Andrástól, bár itt nem nevezik meg a határátlépés, s így a nyolcvanad szedés pontos helyét.⁸⁸ Sztragár és Holics kapcsán szintén láthatjuk az ispán, illetve beosztottainak fennhatóságát a határvám, ill. a vámszedés felett. Ez közvetve feltehető Szamobor esetében is, ahol az eladományozás előtt a szlavón bán zágrábi ispánja felügyelhette a határvám szedését.

A harmincadvám tehát egy olyan vámtípus volt, amelyet a külföldről behozott árukra róttak ki, s az áruk értékét vették alapul. II. András korában

⁸⁰ Engel P.: Archontológia i. m. I. 366.

⁸¹ Engel P.: Archontológia i. m. I. 16.

⁸² Engel P.: Archontológia i. m. I. 195.

⁸³ Gábor Gyula: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. (Oklevelek alapján). Bp., 1908. 72–73., Eckhart F.: A királyi adózás i. m. 89. Szintén az ispán részesedésére mutat, hogy a megyék időről – időre összeírták a megyei vámhelyeket. Draskóczy I.: Sáros megye vámhelyei i. m. 45–61. Weisz B.: A királyketteje i. m. 27.

⁸⁴ Weisz B.: Harmincadvám i. m. 275.

⁸⁵ CDC VI. 99–100.

⁸⁶ RA II/4. 4183. sz. Az oklevél hitelességével kapcsolatban azonban gyanú merült fel.

⁸⁷ Wenzel I. 343–345.

⁸⁸ Wenzel VI. 380–383. Vö.: Teke Zs.: Velencei-magyar kapcsolatok i. m. 18.

jelent meg először, de nem biztos, hogy az uralkodó külön szervezetet hozott volna létre a beszédésére. Ugyanakkor nem lehetetlen, hogy hasonlóan más vámtípusokhoz, így a királyhoz tartozó különféle belföldi vámok, vagy a nyolcvanad mintájára egy olyan szervezet segített az új vám szedésében a harmincadbérleőknek, amely ezekben a feladatokban már jártas volt. Ez a kezdeti szisztéma az egyelőre még nem túl nagy, de növekvő kereskedelmi forgalomnak és a harmincadállomások feltehető kis számának tudható be. Persze, mint azt a 13. század második felében láthattuk, a király bérbe is adhatta ezeket a jövedelmeket, amire bár csak két adatunk van, nem feltétlenül csak ezekben az esetekben történhetett meg. Ezekben az esetekben a bérleő saját emberei irányíthatták az egyes állomásokat.

I. Károly uralkodása idején, 1323-ban tűnt fel egy bizonyos András mester, aki korábban királyi kamaraispán,⁸⁹ ekkor pedig magyarországi harmincados (*tricesimarius per Hungariam*) volt. Arról panaszkodott a királynak, hogy Gurhes László erdélyi kamaraispán feltörte az ő Felvincen lévő házát és sókamaráját, s onnan nagy mennyiségű sótt vitt el.⁹⁰ A „magyarországi” megnevezés jelentheti egy általános joghatósággal bíró harmincad-kezelő szerv király által kinevezett vezetőjét, de András mester harmincadbérleő is lehetett.⁹¹ Ráadásul valószínűtlennek tűnik, hogy egy korábbi kamaraispánt az uralkodó egy egyszerű vámszedő szintjére fokozott volna le. Andrásról ezután semmilyen információnk nincsen. Nem tudjuk hogyan végezte feladatát, официálisairól sincsenek adataink csak közvetve, és csupán felvinci sókamarájával kapcsolatban következtethetünk rájuk, noha az oklevél nem utal arra, hogy András egy sókamarát is felügyelt volna, hiszen csupán magyarországi harmincadosnak nevezi. Mindezek után kijelenthetjük, hogy András éppúgy bérbe is vehette a királytól a harmincadjövedelmet, ahogy királyi kinevezés útján is kerülhetett ebbe a pozícióba. *Tricesimarius* elnevezése pedig csupán a korábbi gyakorlat következménye lehetett.

⁸⁹ Hóman B.: A Magyar Királyság pénzügyei i. m. 276.

⁹⁰ DL 30611.

⁹¹ A „*per Hungariam*” jelentésére egy hasonló adat okán merülhet fel ennek lehetősége. 1331-ben Hyppolit (Leopold) mestert nevezi egy fentebb már érintett oklevél *magister machinarum domini regis per Ungariam*-nak. Diplomacia 45. Az oklevélből kiderül, hogy Hyppolit volt a körmöci kamara ispánja ebben az évben, egyúttal valószínűleg urburaispán is, és árvai várnagy. A *magister machinarum* titulus kapcsolata a bányászathoz, tekintetbe véve a bányakamarák hasonló bérletét, mind Hyppolit, mind András esetében bérletet, s nem királyi kinevezést feltételez.

Érdekes ugyanakkor, hogy azon időszakok, amelyekből információink vannak a bérletről, a király számára fontos politikai eseményekkel esnek egybe. Ezt láthattuk 1235-ben, de 1265 előtt is. IV. Béla, amikor fiával pattanásig feszült a viszonya, és a döntő ütközet sem volt már messze,⁹² valószínűleg éppen a hadi kiadások miatt dönthetett a királyné eme jövedelmének bérbe adása mellett. Feltehetően 1286-ban, amikor IV. László börtönbe vetette feleségét, és az erről szóló 1288. évi oklevél alapján, visszavette az Izabellának korábban bérbe adott harmincadokat és azt a kun Éduának adta. A harmincadokkal talán kapcsolatba hozható tehát a királynak a kun Éduával folytatott viszonya. A pontos dátumozás nélküli 1323-as esetben pedig feltehetjük, hogy András mester valószínűsíthető harmincadbérlete mögött I. Károly királyi székhelyének Temesvárról Visegrádra költözése állhat.⁹³ Talán e szükségletek miatt adhatták bérbe a magyar királyok ezt a bevételi forrást. Bár csak korlátozott számban vannak adataink bérletről, valószínű, hogy ennél többször adták bérbe ezt a vámtípust. A bérlők feltehetően elsősorban a kereskedelem, a gazdaság, a pénzügyletek terén jártas, többnyire polgári személyek lehettek, hasonlóan a kamaraispánokhoz. Az eddig név szerint is ismert harmincadbérlők ugyanis mind korábbi kamaraispánok voltak, ezt feltehetjük az 1286-os és a többi, nem ismert bérlet kapcsán is. Áruklodó, hogy a források (a nem királyi vagy királynéi kibocsátásúak is) az uralkodó és hitvese

⁹² Wluelius 1261-ben minden kétséget kizáróan kamaraispán volt az Esztergom–Budai kamarában. *Weisz B.*: Kamaraispánok i. m. 86. Nem tudni azonban, hogy a harmincadokat mikor vette bérbe Mária királynétól, de bizonyos adatokból ez sejthető. Az 1260-as évek eleje IV. Béla és István ifjabb király nyílt, vagy bújtatott konfliktusaival telt. E konfliktus első állomásának vége az 1262-es pozsonyi béke volt, amely azonban nem tartott sokáig. *Zsoldos Attila*: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. Bp., 2007. 21. 1263-ban IV. Béla kezdett „hidegháborúba” fia ellen, 1264-re pedig ismét nyílt háború tört kis apa és fia között. *Zsoldos A.*: Családi ügy i. m. 33–41., 42. Talán ez lehetett az oka annak, hogy a király az országos harmincadok bérbe adásával kívánt pénzhez jutni, többek között valószínűleg azért is, hogy sikerüljön saját pozícióit megerősítenie, hívei számát gyarapítani, hűségüket biztosítani. 1264 előtt már Urbanus volt az Esztergom–Budai kamara ispánja. *Weisz B.*: Kamaraispánok i. m. 85. Amennyiben elfogadjuk, hogy a király nem akarta egyszerre bérbe adni a harmincadokat és valamely kamarát, és az 1263-as események közé számítjuk a harmincadok bérbe adását is, akkor az adatok egybe vágnek. Ezek szerint Wluelius 1263-ban hagyhatta ott a kamaraispáni tisztelet, utána pedig kibérelte a királynétól a harmincadokat. Helyére az említett Urbanus léphetett 1263-ban, akit Walter mester követett 1264-ben.

⁹³ *Mészáros Orsolya*: A késő középkori Visegrád város története és helyrajza. Visegrád, 2009. 24

harmincadosairól, s nem a bérlő embereiről tesznek említést, szemben a kamarákkal, ahol a kamaraispán emberei mellett említik az esetenként feltűnő megyei szolgabírókat is.⁹⁴ A harmincadbérlők nagyszámú beosztott nélkül nem tudtak volna több helyen is jelen lenni az ország harmincadállomásain Zágrábtól Galgócon át Esztergomig. Hóman Bálintnak a 14. század eleji kamaraispáni официálisok kapcsán tett megfigyelései érvényesülhettek a harmincadosok esetében is. A kamaraispánok beosztottai olyan városi polgárok voltak, akik nem kötődtek állandó jellegű magánjogi köteléssel senkihez, csupán az adott kamaraispánnal kerültek ilyen jellegű ideiglenes kapcsolatba.⁹⁵ A konkrét vámszedést végző vámosok, a *tricesimariusok* hasonló módon segíthették a harmincadjövödelmek beszedését és eljuttatását a bérlőhöz. Érdemes megjegyezni azonban, hogy azok közül a vámosok közül, akiket név szerint is említenek a források, nem mindegyik lehetett tényleges vámszedő, néhányuk csupán a vámszedőhely élére állított официális lehetett. Erre az Anjou-kori források többször is utalnak.⁹⁶ Valószínűleg hasonló keretek között működtek a harmincadosok is. Ebből kifolyólag nagy valószínűséggel a harmincadbérlő is felfogadott néhány vezető официálist. A vámosok és a harmincadosok státuszának párhuzamba állítása, személyük egyszintű említése, illetve harmincad-mentesség esetén a megyei közegek alóli *exemptióra* mutató adatok viszont arra is utalhatnak, hogy az ispán is segédkezett a harmincadolásban a bérlő embereinek. Ez megmagyarázhatja, hogy miért tűntek fel az olyan kifejezések, mint a „*tributariis seu tricesimariis*.” Vagyis a szekereket az egyes harmincadállomásokon kibontó személyek az ispán vámosai lehetettek, akik azonban a harmincadbérlő helyi официálisához juttat-

⁹⁴ Reg. Slov. II. 351., AO III. 291. sz. Hóman B.: A Magyar Királyság pénzügyei i. m. 258–259., Vö. a fentebb idézett kamarabérleti szerződésekkel. Vö. Engel P.: Magyar pénztörténet i. m. 37.

⁹⁵ Hóman B.: A Magyar Királyság pénzügyei i. m. 207–208.

⁹⁶ 1338. március 29-én kelt kamarabérleti szerződés így fogalmaz: „*Eodem modo etiam regni nostri barones et nobiles ac alii cuiusvis status homines ipsorum proventus universos, scilicet tributa, terragia et quosvis alias collectas ab eorum tributariis et officialibus atque iobagionibus cum ipsis nostris monetis exigent et recipiant...*” DRH I. 98. 1342-ben említik Benedek mester temesvári vámos Balázs nevű famulusát. DL 87125. 1347-ben pedig György középnémeti vámos Sabragh Péter nevű szervienséről történik említés. AOKL XXXI. 588. sz. Ezt a kettőséget akarhatta kifejezni egy 1385. november 25-i oklevél, amely Kanizsai Miklós óvári várnagy hídkői vámosairól és официálisairól beszél. „*tributarius et officialis vestri de Hydkeu*” Házi I/1. 279. sz.

ták el az ebből származó bevételeket. Domanovszky Sándor, ahogy azt már említettem, az esztergomi harmincad kapcsán vetette fel, hogy a káptalan vámosa és a királyné harmincadosa ugyanaz a személy is lehetett, noha ott külön említik a kettőt. Érdekes azonban, hogy mind Esztergomban, mind Zágrábban a káptalani vámosokkal említik együtt a harmincadosokat, ahogy 1230-ban, 1291-ben, és 1324-ben is az ispán embereivel együtt sorolják fel őket. Domanovszkynak tehát igaza lehetett, amikor a vámosok és a harmincadosok személyének azonosságáról írt, de legalábbis együttműködésüket feltételezte.⁹⁷

Az eddig ismert, és a források alapján felvetett további állomások elhelyezkedése még egy dologra rávilágít. Ezek a harmincadállomások királyi városok vagy királyi várak mellett álltak. A már említett 1316. évi oklevél alapján tudjuk, hogy I. Károly egy vár mellett állíttatta fel harmincadállomását, amely vagy a szomszédvári, vagy a medvevári királyi *castrum* lehetett. Ez elsősorban persze a földrajzi és kereskedelmi adottságok figyelembevételé miatt lehetett. A királynéi szervezetnél taglaltakkal kapcsolatban lehet felvetni, hogy azokban az időszakokban, amikor a királynak nem volt felesége, az uralkodó teljesen természetesen számolhatta saját jövedelmei közé ezt a vámtípust, s kezelhette a királyné harmincadosait sajátjaiként. Az erre vonatkozó adataink azonban mást mondanak. Jelen ismereteink szerint 1276-ban, 1291-ben, 1311-ben, 1316-ban és 1338-ban említenek a vizsgált időszakban királyi harmincadot vagy harmincadosokat. Ezekben az években azonban mindhárom magyar királynak volt felesége, IV. Lászlónak Izabella, III. Andrásnak Fenenna, I. Károlynak Mária, majd Erzsébet.⁹⁸ Úgy tűnik tehát, hogy az uralkodó akkor is sajátjának tekintette a királynéi harmincadot és *collectorait* amikor azok elvileg feleségéhez tartoztak, és ennek megfelelően is rendelkezett velük.

⁹⁷ Domanovszky ugyan tévesen a *tributum fori*-val hozta kapcsolatba a harmincadot, de a következő felvetése jelen tanulmány szempontjából is figyelemre méltó. „A királynői harmincad tehát Zágrábban a káptalan vámjával együtt szerepel, s a király szükségesnek tartja, hogy a harmincadjog épségben tartását a káptalan szedte vám megerősítése alkalmából különösen hangsúlyozza. Bizonyára azért, mert a két intézmény kapcsolatos volt egymással.” Domanovszky S.: A harminczadvám i. m. 45. Ennek megfelelően tehát nem a vám, hanem annak szedői lehettek kapcsolatban egymással.

⁹⁸ Zsoldos A.: Az Árpádok és asszonyaik i. m. 191., 192. Kristó Gyula: Károly Róbert családja. *Aetas* 20 (2005) 15.

A vám a királynéé volt, bár a király azt kedve szerint használhatta. Felvethető a gondolat, hogy a királyi és királynéi harmincadosok, illetve harmincadosok említése körül kialakult problémákat a harmincadosot beszedő személyek hovatartozása okozhatta. Más szóval az ispán által a harmincadhelyekre kihelyezett harmincadosok a királynénak szedték ezt a jövedelmet, viszont a királyi szervezetbe tartozhattak, és a harmincadbérlóhoz juttatták el a harmincadvámából befolyt jövedelmet.

A *tricesimarius* és a *tricesimator* említése kapcsán utaltunk rá, hogy a változás, amely végső soron a harmincadispánok megjelenésében tetőzött, a 14. század első felében kezdődhetett. Következetes fogalomhasználatról azonban itt sem beszélhetünk. András mestert 1323-ban *tricesimarius*-ként említi egy királyi oklevél, egy évvel később azonban Nagymaros kiváltságlevelében, amelyben a király valamennyi vámosának és harmincadosának ad parancsot, már a *tricesimator*-ok szerepelnek.⁹⁹ 1331-ben, Esztergom város egy kiadványában szerepel Miklós harmincados (*tricesimarius*) özvegye, mint határos egy birtok adásvétele ügyében.¹⁰⁰ Miklós valószínűleg esztergomi harmincados lehetett, akinek birtoka annak a Fenyérdnek¹⁰¹ a szomszédságában volt, amelyet 1331-ben Nykoletus mester, esztergomi polgár és fiai adtak el István visegrádi várnagynak, s amely ma Esztergom város része. Sem cáfolni nem tudjuk, hogy Miklós több lett volna egyszerű harmincadosnál, sem kijelenteni, mivel *tricesimarius*-nak nevezik.¹⁰² Érdekes viszont, hogy egy olyan korban, amely a különféle titulusokra nagyon odafigyelt – főleg pénzügyekben –, Miklós esetében sem a *comes*, sem a *magister* presztízscím nem szerepel az oklevélben.¹⁰³ A következetlen fogalomhasználathoz hozzá kell tennünk,

⁹⁹ 1324. május 24. CD VIII/2. 514–517.

¹⁰⁰ 1331. január 11. „... *relicte Nicolai tricesimarii...*” DF 269949.

¹⁰¹ ÁMTF II. 269.

¹⁰² Szerepel viszont 1314-ben egy Gallicus Miklós nevű esztergomi kereskedő, aki Fenerdmalon, vagy Fenyérdén bírt szőlőjét adja el az esztergomi tanács előtt Pegyen-i Bekze fia Jakabnak. AOKL IV. 677. sz. Fenyérdi birtoklásuk említése miatt a két Miklóst azonosnak vehetjük, a megoldáshoz azonban így sem jutottunk közelebb, tekintve, hogy legközelebb csak halála után tűnik fel ismét az oklevelekben.

¹⁰³ „*Comes*” *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae I–IV.* (Ed. Loránd Benkő – János Harmatta – Iván Boronkai – Kornél Szovák). Bp., 1987–1993. III. 191. *Engel Pál*: Nagy Lajos bárói. *Történelmi Szemle*, 28. (1985) 401. *Kurcz Ágnes*: Lovagi kultúra Magyarországon a 13–14. században. Bp., 1988. 57. Kurcz Ágnes szerint ugyanakkor a *magister* címzés nem

hogy a *tricesimarius* megnevezés, ahogy láthattuk, egyaránt használatos volt a szervezet vezetőjére (mint például András mesterre 1323-ban), de az egyszerű szolgáltevőre is, aki a szekereket kipakolta az állomásokon (ahogy 1230-ban, vagy 1289-ben is említik). A *tricesimarius* eltűnése után a *tricesimator*-t alkalmazták, ám a szervezet rétegződésével ez a fogalom nem fejezhette ki az illetőnek a harmincad szervezetben betöltött helyét akkor, amikor a harmincadispánok (*comes tricesimarum*, *tricesimator regni*) megjelentek, s a *tricesimator* lett a tényleges szolgáltevők megnevezése.

Az eddigiekben taglaltakat támaszthatja alá egy újabb adat, amelyből úgy tűnik, hogy még az 1340-es évek elején sem voltak harmincadispánok. Egy évvel I. Károly halála után, 1343. július 2-án kelt Alsólendvai Miklós szlavón bán oklevele, amely a zágrábi polgárok követeinek Erzsébet királyné előtt tett panaszáról tudósít. A zágrábiak tiltakoztak az ellen, hogy a tengerpart, Velenec és a német területek felé tartván áruik után a harmincadosok a határon tőlük is harmincadot követelnek, mondván, régi szokás, hogy az országból kifelé nem kell harmincadot fizetni. A panaszból látható, hogy a harmincad királynéi kézen volt, és mivel I. (Nagy) Lajos király (1342–1382) fiatal volt, a zágrábiak az erőskezű özvegytől remélhették jogaik biztosítását. A királyné a polgárok meghallgatása után megbízta az eset kivizsgálásával Miklós bánt.¹⁰⁴ A bán a zágrábi káptalant kérte fel a vizsgálat lefolytatására. Egy július 4-i oklevélből viszont tudjuk, hogy a bán tájékoztatást kért Frangepán Duym, vegliai, modrusi és pozsegai *comes*-től is.¹⁰⁵ Nagyjából egy hónappal később, augusztus 2-án a zágrábi káptalan jelentést tett a bánnak, és megállapította, hogy a polgároknak van igaza.¹⁰⁶ A bán augusztus 4-én saját oklevelében ismét előadta az esetet és ítéletet hozott. Ebben elmondta, hogy Erzsébet anyakirályné kérte fel az ügy kivizsgálására, és kiderül, nem csak a zágrábi káptalant és Frangepán Duymot kérdezte meg az ügyvel kapcsolatban, de a Kőrösre összehívott szlavón nemesek *congregatio generalis*-át is.¹⁰⁷ Mind-

feltétlenül tisztségviseléshez kapcsolódik, viszont mindenféleképpen viselője tekintélyét jelöli, s ezt egy, a királlyal közvetlen kapcsolatban lévő harmincadbérlő esetében könnyen elképzelhetjük.

¹⁰⁴ Tkalčić I. 165–166.

¹⁰⁵ Tkalčić I. 166–167.

¹⁰⁶ Tkalčić I. 167.

¹⁰⁷ Tkalčić I. 168–169.

ezek után a harmincad szedését a régtől fogva szokott módon rendeli el.¹⁰⁸ A jogtalanságot elkövető harmincadosokat nem lehetett meghallgatni az ügygel kapcsolatban, ám arra nem is lehetett szükség, hiszen az ő álláspontjuk, akár csak a zágrábiaké, ismert volt a bán előtt.¹⁰⁹ Amennyiben lett volna harmincadispán, vagy akár csak harmincadbérő, akkor ő is előkerült volna ebben az ügyben. Ilyen esetekben egyáltalán nem szokatlan egy káptalant felkérni a vizsgálat lefolytatására, azonban egy tekintélyes nemes és a szlavóniai közgyűlés megkérdezése arról árulkodik, hogy Miklós bánnak nem volt a közelében olyan személy, aki a harmincadok szedését akár csak helyi szinten is irányította volna, s ebből kifolyólag felvilágosítást tudott volna adni neki a harmincadolásról. Persze nem vethető el, hogy Miklós bán a mindenre kiterjedő vizsgálatlalt Erzsébet királyné esetleges haragját kívánta elhárítani, s biztosítani magát ebben az ügyben. Az anyakirályné intézkedése azonban azt is elárulja, hogy felettes harmincadkezelő tisztség nem volt, tekintve, hogy a zágrábi polgárok megkeresése után elsőként a szlavón bánhoz, a királyi hatalom képviselőjéhez fordult. Valószínű tehát, hogy Szlavóniában a bán felügyelte a harmincadok beszédését is, ahogy arra az anyakirályné megbízatása, a zágrábi polgárok felkeresése, és a vizsgálatok lebonyolítása, valamint egy közvetlen harmincadokkal foglalkozó személy teljes hiánya mutat.

Ugyanerre enged következtetni a fentebb említett dubicai harmincad ügye is. 1314-ben Babonics János szlavón bánhoz került, aki szlavón báni minőségét kihasználva tehette rá a kezét erre az állomásra. Az 1343. évi eljárással szembe állítható például egy 1365-ben történt eset, amikor Simon győri alharmincados túlzott mértékben szedte a harmincadot. A király Szerecsen Jakab harmincadispánhoz címezte oklevelét, amelyben a visszaélések visszaszorítását követelte tőle, és rajta keresztül Simontól is.¹¹⁰ Dacára annak, hogy

¹⁰⁸ „... auctoritate nostri banatus et etiam reginali sublimitatis clemencia nobis concessa, perpetuo exigere committimus, et eisdem civibus et aliis cuiusvis status hominibus de Regno Sclavonie presentis scripti patrocinio exigere confirmamus.” Uo.

¹⁰⁹ A szlavón bánnak nem volt olyan kúriája, mint a nádornak, vagy az erdélyi vajdának, csak báni ítélőszéke, melyet viszont, szemben Erdéllyel, nem az egész tartomány, hanem annak csak egy adott része számára tartottak, pl. Kőrösnek, vagy Zágrábnak. Ezért a báni szék elé idézésnél ki kellett tenni, hogy a bán zágrábi, kőrösi, vagy mely széke elég idézik meg a feleket. *Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a Vegyes-házi királyok alatt.* Bp., 1899. 138.

¹¹⁰ CD IX/6. 133–134.

több különböző oklevél is van az 1343-as esetről, egyik sem emlékszik meg hasonló személyről, sőt, láthatóan az anyakirályné sem tud róla.

Mindezekkel összefüggésben egy tévedésre is szeretném felhívni a figyelmet. Az 1342. évnél felmerült egy lehetséges harmincadispán léte. 1342. február 9-én a csanádi káptalan oklevele megemlékezik egy bizonyos Benedekről, aki Temesvárott teljesítette szolgálatát. A szakirodalom szerint a kérdéses Benedek harmincadispán lehetett.¹¹¹ Az oklevél azonban nem említ harmincadot, és Benedek megnevezése is csak *tributarius*,¹¹² tehát ezt az adatot el kell vetnünk.

Összegzés

Az eddigiek alapján arra következtethetünk, hogy a harmincadispánok valóban csak I. (Nagy) Lajos király uralkodása alatt jelentek meg. Ugyanakkor, noha csekélyek a rájuk vonatkozó ismereteink, tudunk harmincadbérleőről. Felvethető a királynéi udvar szerepe a harmincadszedésben, továbbá az is, hogy a királyi várszervezet, valamint a megyésispán vámosai segíthették a harmincadok szedését. A királyi és királynéi harmincadok és harmincadosok (többnyire *tricesimarius*-ok) említése miatt kialakult problémákat a harmincadosok hovatarozása okozhatta. A vámok és harmincadok, valamint a vámosok és a harmincadosok párhuzama, kapcsolata a királyhoz köti személyüket, aki a végső tulajdonos. A vám azonban a királynét illette, azzal a fentebb többször hangoztatott megkötéssel, mely szerint azt a király is felhasználhatta.

Az eddig ismert harmincadbérleők pályája arra utal, hogy tapasztalt személyekre, korábbi kamaraispánokra bízta a harmincad szedését a királyi pár. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy ugyanaz a személy egyszerre elláthatta-e valamelyik kamara és a harmincadok irányításának feladatát is? Mindaz, amiről fentebb már szó volt Wluelius és Walter kapcsán, azt sejteti, hogy nem. Erre utal továbbá, hogy 1323-ban a már említett András csupán magyarországi harmincados volt, a sőügyeket azonban más irányította.

¹¹¹ *István Hermann*: Finanzadministration in der zweite Hälfte des 14. Jahrhunderts in Ungarn. Dissertationes Archeologicae – Régészeti dolgozatok 2/13. Bp., 1987. 88.

¹¹² 1342. február 9. DL 87125.

Az első ismert harmincadispán, bizonyos Mihály lippai kamaraispán és az erdélyi sókamarák ispánja, aki harmincadosként is (*tricesimator*) szerepel a forrásban.¹¹³ A megnevezés, valamint a tisztségeknek ez a kombinációja harmincadispánra utal, személyét pedig Beuldre Mihállyal lehet azonosítani.¹¹⁴

A döntő változás ennek megfelelően valamikor 1323–1354 között, illetve, gondolva az 1343-as szlavóniai vizsgálattal kapcsolatban elmondottakra, feltehetően 1343–1354 között következhetett be. Bár nem ismerjük valamennyi harmincadállomást a kérdéses időszakból, kezdetben feltehetően ezeknek a kereskedelmi forgalomhoz méretezett kis száma nem tette szükségessé határozott, külön intézményi keretek kiépítését. Ahogy azonban a külkereskedelem is fejlődött, és a harmincadállomások hálózata is egyre rétegzettebbé vált, szükség lett egy állandó és különálló intézmény felállítására, amelynek vezetője már nem feltétlenül a bérlet miatt, hanem királyi kinevezésből kifolyólag, „hivatalnokként” is e jövedelmek szedésének az élére kerülhetett.¹¹⁵

¹¹³ „... *Mychaeli notario speciali suo, comiti camerarum de Lippwa et salifodinarum Transilvanarum et Tricesimatori suo...*” 1354. ápr. 7. Házi I/1. 102. Vö. Weisz Boglárka: A szerémi és pécsi kamarák története a kezdetektől a XIV. század közepéig. *Acta Historica*, 130. (2009.) 43–44. Személyére felfigyelt korábban Draskóczy István is, aki hasonló következtetésre jutott Mihály kapcsán. *Draskóczy István: A sóigazgatás 1397. évi reformjáról*. In: *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*. (Szerk. Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs). Bp., 2004. 287.

¹¹⁴ Hóman B.: *A Magyar Királyság pénzügyei* i. m. 279.

¹¹⁵ Kubinyi András: *A középkori körmöcbányai pénzverés történeti jelentősége*. In: *Emlékezés a 650 éves Körmöcbányára*. (Szerk. Gedai István). Bp., 1980. 13.

**PÉTER HARASZTI SZABÓ: LEASEHOLDERS AND COUNTS
OF THE TRICESIMA, COUNTS.**

**THE COLLECTION OF THE TRICESIMA UP TO THE FIRST
HALF OF THE 14TH CENTURY IN HUNGARY**

In the article I wanted to review the collection of the so-called tricesima custom from the reign of King Andrew II to the last years of the reign of King Charles I, and cast light upon some questions. My starting point was Bálint Hóman's conclusion from 1921 that under the rule of Charles I, Counts of the tricesima already existed, even if we do not have any proof for this. After examining charters issued during a 150-year period, I have to challenge Hóman's conclusion. Most likely there was not a distinct institution from the beginning to collect this custom. However, many officers had the right to collect it. First of them was someone belonging to the Queen's court as the tricesima was part of their income. However, we have very few information on the Queens' participation in the collection of the custom. Moreover, the charters suggest that the King's officers may have taken part in the collection as well.

The forged charter of King Béla from 1230, the privileges of Sopron from 1291, the charter of the sons of Aba Amadé from 1311, and some other related writings listed the tricesima collectors (tricesimarius) among the Count's officers. The charters outline similarities between the custom collectors and tricesima collectors, likewise between the custom and the tricesima. We also have data on the leaseholders of the tricesima, who were former Counts of chamber. From the examined period we only have three cases when the leaseholders appear, some time before 1265, in 1288 and in 1323.

I suppose that it is likely that there were more leaseholders before the office of the Count of tricesima and they managed their duties through their officers, in cooperation with the Count's officers. It is also interesting that in these years the tricesima's lease coincided with the king's urgent personal matters. The changes that led to the appearance of the Counts of the tricesima began during the 1320's, or in the case of the tricesima in Zagreb, during the 1340's. The first Count of the tricesima appeared in a charter from 1354, so the office must have been set up sometime in the middle of the 14th century. Probably this was due to the expanding trade and the growing number of the

tricesima offices, which made it necessary to set up a separate office for the collection of the tricesima.

Keywords Leaseholders, tricesima, Hungary, fourteenth century, custom

A szerzőkről

Belucz Mónika – MA hallgató, Közép-európai Egyetem, Medievisztika Program, Végzés éve: 2013

Témavezető: Dr. Sággy Marianne, egyetemi docens (KEE – ELTE)

Elérhetőség: monika.belucz@gmail.com

Buják Gábor – MA hallgató, ELTE BTK Történelmi Intézet, történelem szak, középkor szakirány, Végzés éve: 2013

Témavezető: Dr. Thoroczky Gábor, egyetemi adjunktus (ELTE)

Elérhetőség: bgm@freemail.hu

Gál Judit – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori magyar történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, egyetemi adjunktus (ELTE)

Elérhetőség: galjudit88@gmail.com

Haraszi Szabó Péter – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori magyar történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Draskóczy István, egyetemi tanár (ELTE)

Elérhetőség: szabo.szpeter@hotmail.com

Kádas István – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori magyar történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Draskóczy István, egyetemi tanár (ELTE)

Elérhetőség: dorsk28@gmail.com

Mihálykó Ágnes – doktorandusz, Oslói Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Filozófiai, Eszmetörténelmi, Művészettörténelmi és Klasszika Filológiai Tanszék

Témavezető: Dr. Sággy Marianne, egyetemi docens (KEE – ELTE);

Anasztasia Maravela, egyetemi tanár (Oslói Egyetem)

Elérhetőség: agi.mihalyko@gmail.com

Pandi Gergely – MA hallgató, ELTE BTK Történeti Intézet, történelem szak,
középkor szakirány

Témavezető: Dr. Thoroczkay Gábor, egyetemi adjunktus (ELTE)

Elérhetőség: gergo@mail.datanet.hu

Rózsa Márton – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori és kora újkori egyetemes történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Nagy Balázs, egyetemi docens (ELTE)

Elérhetőség: jurgen.rm@gmail.com

Tarján Eszter – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Középkori és kora újkori egyetemes történelem Doktori Program

Témavezető: Dr. Bertényi Iván, egyetemi tanár (ELTE)

Elérhetőség: eesther6@gmail.com

Notes on Contributors

Belucz, Mónika – MA student, Central European University, Department of Medieval Studies

Supervisor: Dr. Marianne Sággy, associate professor (Central European University – Eötvös Loránd University)

E-mail address: monika.belucz@gmail.com

Buják, Gábor – MA student, Eötvös Loránd University, School of History, historical studies, medieval specialization

Supervisor: Dr. Gábor Thoroczkay, associate professor (Eötvös Loránd University)

E-mail address: bgm@freemail.hu

Gál, Judit – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program

Supervisor: Dr. Tamás Körmendi, associate professor (Eötvös Loránd University)

E-mail address: galjudit88@gmail.com

Haraszi Szabó, Péter – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program

Supervisor: Prof. Dr. István Draskóczy, university professor (Eötvös Loránd

University)

E-mail address: szabo.szpeter@hotmail.com

Kádas, István – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program

Supervisor: Prof. Dr. István Draskóczy, university professor (Eötvös Loránd University)

E-mail address: dorsk28@gmail.com

Mihálykó, Ágnes – PhD-student, University of Oslo, Department of Philosophy, History of Ideas, Art History, and Classical Philology
Supervisor: Dr. Marianne Sághy, associate professor (Central European University – Eötvös Loránd University of Sciences); Anastasia Maravela, university professor (University of Oslo)
E-mail address: agi.mihalyko@gmail.com

Pandi, Gergely – MA student, Eötvös Loránd University, School of History, historical studies, medieval specialization
Supervisor: Dr. Gábor Thoroczkay, associate professor (Eötvös Loránd University)
E-mail address: gergo@mail.datanet.hu

Rózsa, Márton – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval and Early Modern European History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Balázs Nagy, associate professor (Eötvös Loránd University)
E-mail address: jurgen.rm@gmail.com

Tarján, Eszter – PhD-student, Eötvös Loránd University, School for Historical Studies, Medieval and Early Modern European History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Iván Bertényi, university professor (Eötvös Loránd University)
E-mail address: eesther6@gmail.com